

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2005. gada 26. janvārī

lietā Nr. 2004-17-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Juris Jelāgins, Romāns Apsītis, Aija Branta, Ilma Čepāne, Gunārs Kūtris un Andrejs Lepse,

pēc Ingas Deržavecās konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2005. gada 5. janvārī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Latvijas Republikas Krimināllikuma 253.² panta pirmajā daļā iekļautās normas „narkotisko un psihotropo vielu lietošana bez ārsta nozīmējuma” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 2002. gada 17. oktobrī Krimināllikums tika papildināts ar 253.² pantu, kura pirmā daļa citastarp paredz kriminālatbildību par „narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma” (turpmāk – apstrīdētā norma).

1993. gada 11. maijā Latvija pievienojās Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencijām cīņai pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti un prettiesisku lietošanu:

1) 1961. gada 30. marta Vienotajai konvencijai par narkotiskajām vielām (*Single Convention on Narcotic Drugs*) un grozījumiem, kas izdarīti saskaņā ar 1972. gada Protokolu par grozījumiem 1961. gada 30. marta Vienotajā konvencijā par narkotiskajām vielām;

2) 1971. gada 21. februāra Konvencijai par psihotropām vielām (*Convention on Psychotropic Substances*);

3) 1988. gada 20. decembra Konvencijai pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti (*United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances*).

2. Konstitucionālās sūdzības iesniedzēja Inga Deržaveca (turpmāk – pieteicēja) lūdz Latvijas Republikas Satversmes tiesu (turpmāk – Satversmes tiesa) izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 96. pantam un atzīt to par spēkā neesošu.

2.1. 2003. gada 21. janvārī pieteicēja tika administratīvi sodīta saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 46. pantu ar 30 latu naudas sodu par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma. 2003. gada 29. janvārī tika konstatēta atkārtota narkotisko un psihotropo vielu lietošana bez ārsta nozīmējuma un ierosināta krimināllieta. 2004. gada 4. martā tiesa pieteicēju atzina par vainīgu Krimināllikuma 253.² panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā un sodīja ar brīvības atņemšanu uz sešiem mēnešiem.

2.2. Pieteicēja uzskata, ka Satversmes 96. pantā noteiktās pamattiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietver tiesības lietot jebkuru no valstī pieejamām apreibinošām vielām. Viņa atzīst, ka sabiedrības tikumības interesēs valstij ir tiesības reglamentēt tikai apreibinošo vielu publisku lietošanu. Ar

likumu tiek reglamentēta alkohola un tabakas lietošana, savukārt narkotisko un psihotropo vielu lietošanas reglamentācija ir aizstāta ar totālu aizliegumu. Pēc pieteicējas domām, par narkotisko un psihotropo vielu publisku lietošanu paredzama tāda pati atbildība kā par alkohola un tabakas lietošanu.

Pieteicēja uzsver, ka nav pieļaujams paredzēt kriminālatbildību par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu savā mājā vai dzīvoklī. Šo atziņu pieteicēja argumentē ar ASV Augstākās tiesas tiesneša Harlana (*Harlan*) izteikumu, ka māja ir tā vieta, kur cilvēks var paļauties uz to, ka viņa tiesības uz privāto dzīvi tiks respektētas [*Katz v. United States, 389 U. S. 347 (1967)*].

2.3. Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētā norma ir vērsta pret atkarīgajiem narkotisko un psihotropo vielu lietotājiem. Pieteicēja uzskata, ka atkarība no narkotiskajām un psihotropajām vielām ir slimība un šādu vielu lietošana ir slimības izpausme, nevis noziedzīga darbība. Līdz ar to par šādu vielu lietošanu nedrīkst sodīt. Pieteicēja atsaucas uz ASV Augstākās tiesas spriedumu lietā „*Robinson v. California*” [*370 U. S. 660 (1962)*], ar kuru par nekonstitucionālu tika atzīta Kalifornijas štata tiesību norma, kas paredzēja kriminālatbildību par atkarību no narkotiskajām vielām. ASV Augstākā tiesa atzina, ka saskaņā ar šo normu cilvēks tika atzīts par vainīgu nozieguma izdarīšanā un sodīts viņa slimības dēļ un tas uzskatāms par cietsirdīgu sodu.

Pieteicēja min Latvijas Kriminālkodeksa 222.⁸ panta trešo daļu, kas paredzēja personas atbrīvošanu no kriminālatbildības, ja tā labprātīgi vērsusies medicīnas iestādē pēc medicīniskās palīdzības sakarā ar narkotisko un psihotropo vielu lietošanu nemedicīniskā nolūkā. Šāda regulējuma trūkums Krimināllikumā apstrīdēto normu padarot līdzīgu ASV Augstākās tiesas atceltajai Kalifornijas štata tiesību normai.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Latvijas Republikas Saeima** (turpmāk – Saeima) nepiekrīt konstitucionālajā sūdzībā minētajiem pieteicējas argumentiem un lūdz Satversmes tiesu atzīt pieteikumu par nepamatotu un noraidīt.

3.1. Saeima norāda, ka apstrīdētā norma Krimināllikumā iekļauta pēc Valsts prezidentes ierosinājuma, lai noteiktu atšķirīgu atbildību un sodu narkotisko un psihotropo vielu lietotājiem un šādu vielu izplatītājiem.

Atbildes rakstā minēts, ka, lai gan Konvencijā pret narkotisko un psihotropo vielu nelegālu apriti „nav skaidri teikts, ka kriminālatbildība jāparedz arī par nelegālu narkotisko un psihotropo vielu lietošanu, tomēr šī darbība nepārprotami ir cieši un nesaraujami saistīta ar narkotisko un psihotropo vielu iegādes un glabāšanas faktu”. Latvija nav vienīgā valsts, kas paredzējusi atbildību par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu, jo arī Norvēģijas, Zviedrijas un Somijas normatīvajos aktos ir normas, kas paredz par to piemērot cietumsodu.

3.2. Saeima uzskata, ka Satversmes 96. pantā noteiktās pamattiesības uz privātās dzīves neaizskaramību nav absolūtas un Satversmes 116. pants ļauj tās ierobežot. Apstrīdētajā normā paredzētais cilvēktiesību ierobežojums ir attaisnojams, jo:

1) tas ir noteikts ar likumu;

2) tam ir leģitīms mērķis – aizsargāt sabiedrības drošību, labklājību un tikumību;

3) tas ir atzīstams par neatliekamu sociālo nepieciešamību, jo narkotisko un psihotropo vielu neatļauta lietošana ir bīstama cilvēka garīgajai un fiziskajai veselībai, izraisa atkarību, provocē vardarbību un cita veida prettiesisku uzvedību, tā visa rezultātā narkomāns apdraud sevi un apkārtējos, izputina ģimeni un rada citas ļoti nopietnas problēmas sabiedrības dzīvē;

4) tas ir samērīgs, jo kriminālatbildība paredzēta tikai tajos gadījumos, kad narkotiskās un psihotropās vielas bez ārsta nozīmējuma ir lietotas atkārtoti gada laikā. Bez tam tiesai ir dota iespēja piemērot alternatīvus sodus. Gan Krimināllikumā, gan Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā ietvertās normas par narkotisko un psihotropo vielu neatļautu lietošanu var uzskatīt par stimulējošu līdzekli, lai personai rastos motivācija labprātīgi uzsākt ārstēšanos no narkotisko un psihotropo vielu atkarības. Latvijas Administratīvo

pārkāpumu kodekss (46. panta otrā daļa) paredz atbrīvot personu no administratīvās atbildības, ja tā labprātīgi vērsusies ārstniecības iestādē pēc medicīniskās palīdzības, bet Krimināllikums (59. panta ceturtā daļa) paredz tiesai iespēju atbrīvot no soda izciešanas personu, kura piekritusi ārstēties no narkotisko un psihotropo vielu atkarības.

4. Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem **pieteicējas pārstāvis** Ārijs Pencis (turpmāk – pieteicējas pārstāvis) citastarp norāda, ka Saeimas atbildes rakstā nav atrodama izvērsta motivācija tam, kādā veidā privāta narkotisko un psihotropo vielu lietošana apdraud sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.

Pieteicējas pārstāvis pieļauj, ka apstrīdētā norma varēja tikt pieņemta ar mērķi aizsargāt sabiedrības drošību un labklājību, taču nav pierādīta šādu ierobežojumu nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā.

Pēc pieteicējas pārstāvja domām, būtu nepieciešams diferencēt narkotisko un psihotropo vielu privātu un publisku lietošanu. Viņš uzskata, ka no narkotiskajām un psihotropajām vielām atkarīgās personas ir nevis jāsoda, bet jāārstē, pat piespiedu kārtā.

5. Pēc **Latvijas Republikas Augstākās tiesas** sniegtās informācijas, saskaņā ar Tiesu administrācijas Tiesu darba organizācijas departamenta nodaļas datiem 2003. gadā pēc Krimināllikuma 253.² panta pirmās daļas notiesātas 18 personas, no tām 12 sodītas ar brīvības atņemšanu un sešas – nosacīti. Augstākās tiesas Senātā 2003. gadā nav saņemta neviena kasācijas sūdzība no personām, kas notiesātas pēc minētā panta, bet 2004. gadā Senāta Krimināllietu departaments izskatījis divas kasācijas sūdzības. Tiesājamie sūdzējušies par tiesu pieļautajiem procesuālajiem pārkāpumiem lietu izskatīšanā.

6. Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra informē, ka 2003. gadā un 2004. gada deviņos mēnešos prokurori astoņās krimināllietās par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma pieņēmuši lēmumu par krimināllietas izbeigšanu, nosacīti atbrīvojot personu no kriminālatbildības saskaņā ar Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 5.⁴ pantu. Šie lēmumi pieņemti gadījumos, kad persona lietojusi vieglas psihotropās vielas, un attiecīgajām personām uzlikts par pienākumu ārstēties no psihotropo vielu atkarības.

7. Latvijas Republikas Ieslodzījuma vietu pārvalde norāda, ka 1992. – 1993. gadā ieslodzījuma vietās tika likvidēts narkoloģiskais dienests. Šā iemesla dēļ pārvaldes rīcībā nav juridiski pamatotu datu par to, cik liels skaits ieslodzīto ir atkarīgi no narkotiskajām un psihotropajām vielām. Ieslodzījuma vietās pašreiz nav iespējas ārstēties no narkotisko un psihotropo vielu atkarības.

8. Atbildot uz Satversmes tiesas jautājumiem, Narkoloģijas valsts aģentūra norāda, ka narkotisko un psihotropo vielu lietošana bez ārsta nozīmējuma var radīt bīstamas sekas personas veselībai un dzīvībai, kā arī sagādāt sabiedrībai daudzas sociālas problēmas.

Narkoloģijas valsts aģentūra informē, ka ārstēšana no narkotisko un psihotropo vielu atkarības ir bez maksas. Brīvības atņemšanas vietās šāda ārstēšana šobrīd netiek nodrošināta, taču Narkotiku kontroles un narkomānijas ierobežošanas valsts programmā 2004. – 2008. gadam paredzēts šādu iespēju attīstīt.

9. Rīgas Narkomānijas profilakses centrs norāda, ka narkotisko un psihotropo vielu lietošanas bez ārsta nozīmējuma īpašais kaitīgums ir saistīts ar šo vielu spēcīgo iedarbību, kas rada negatīvas sekas lietotāja veselībai, un šīs sekas savukārt izraisa sociālas sekas. Sabiedrība ir spiesta par saviem

līdzekļiem uzturēt atkarīgo personu: „Uzturēšana var izpausties divējādi: nelegāli – atkarīgais apzog pārējos līdzpilsoņus, lai iegūtu naudu vielu ieguvei, vai, bezdarba gadījumā – dzīvo no sociālajiem pabalstiem.” Sabiedrībai jāsedz arī dārgās ārstēšanas izmaksas.

Narkomānijas profilakses centrs atzīmē, ka narkotisko un psihotropo vielu neatļautas lietošanas pārtraukšana sakarā ar ievietošanu brīvības atņemšanas vietā personas stāvokli nepasliktina un nerada nekādus draudus tās veselībai. Tieši otrādi – tas personas veselību var tikai uzlabot.

Secinājumu daļa

10. Satversmes 96. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Individīda tiesības uz privāto dzīvi aizsargā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8. pants un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 17. pants, kas noteic, ka nedrīkst patvarīgi vai nelikumīgi iejaukties neviena privātajā dzīvē. Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi un tiesību doktrīnu tiesības uz privāto dzīvi ietver visdažādāko indivīda tiesību spektru. Tās aizsargā indivīda fizisko un garīgo integritāti, godu un cieņu, vārda un identitātes izmantošanu, personas datus un skar citus ar privāto dzīvi saistītus aspektus (*sk.: van Dijk P., van Hoof G. J. H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Third Edition. – the Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1998, p. 489*).

Tiesības uz privāto dzīvi nozīmē, ka indivīdam ir tiesības uz savu privāto telpu, tiesības dzīvot pēc sava prāta, saskaņā ar savu būtību un vēlmēm attīstīt un pilnveidot savu personību, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās. Šīs tiesības ietver indivīda tiesības būt atšķirīgam, saglabāt un attīstīt īpašības un spējas, kas viņu atšķir no citiem cilvēkiem un individualizē (*sk.: Loucaides L. G. Personality and Privacy under the*

European Convention on Human Rights // The British Yearbook of International Law 1990. – London: Clarendon Press, 1991, p. 175).

Tiesības uz privāto dzīvi ietver tiesības uz savu ķermeni, arī tiesības nodarīt kaitējumu savai veselībai, pat izdarīt pašnāvību (*sk.: Nowak M. U. N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. – Kehl, Strasbourg, Arlington: N. P. Engel, Publisher, 1993, p. 297*). Lai gan tabakas, alkohola, narkotisko un psihotropo vielu lietošana arī nopietni kaitē cilvēka veselībai, izvēle lietot vai nelietot šādas vielas ietilpst indivīda tiesību uz privāto dzīvi saturā.

Līdz ar to kriminālatbildības noteikšana par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma uzskatāma par tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojumu.

11. Lielākā daļa Satversmē noteikto pamattiesību nav absolūtas, un, pastāvot noteiktiem nosacījumiem, valsts var tās ierobežot.

Indivīds, ja vien viņš ar savu rīcību neaizskar citu cilvēku tiesības, var brīvi realizēt savas tiesības uz privāto dzīvi. Valsts bieži vien šīs tiesības ierobežo tad, kad indivīda rīcība nonāk pretrunā ar vispāratzītām morāles vai citām sociālajām normām vai kad šī rīcība vērsta pret personas pašas veselību, par ko sabiedrība jūt atbildību (*sk.: Nowak M., op. cit., p. 297*).

Atsevišķi tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojumi tiek atzīti par attaisnojamiem. Saskaņā ar Satversmes 116. pantu citastarp par attaisnojamiem tiek atzīti personas tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojumi, ja tie ir paredzēti likumā, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Arī Konvencijas 8. panta otrā daļa noteic, ka valsts institūcijas nevienam nedrīkst ierobežot šīs tiesības, izņemot gadījumus, kad ierobežojumi paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts un sabiedriskās drošības intereses vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai

nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību un tikumību vai lai aizstāvētu citu personu tiesības un brīvības.

Tāpat tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību var tikt ierobežotas, ja ierobežojums ir noteikts ar likumu, atbilst leģitīmam mērķim un ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā.

12. Apstrīdētā norma, kurā ietverts Satversmes 96. pantā paredzēto pamattiesību ierobežojums, iekļauta Krimināllikumā ar 2002. gada 17. oktobra likumu „Grozījumi Krimināllikumā”.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

13. Krimināllikuma 253.² panta zinātniskajā komentārā norādīts, ka narkotisko un psihotropo vielu lietošana bez ārsta nozīmējuma, kas izdarīta atkārtoti gada laikā, ir kriminālpārkāpums, kas „apdraud sabiedrisko drošību narkotisko un psihotropo vielu aprites jomā, kā arī iedzīvotāju veselību” (*Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski - praktiskais komentārs. 3. grāmata. Sevišķā daļa. – Rīga: AFS, 2003, 259. lpp.*).

Jēdziena „sabiedrības drošība” saturs demokrātiskās valstīs ir orientēts uz publisko interešu aizsardzību. Satversmes tiesa piekrīt Saeimas viedoklim, ka narkotisko un psihotropo vielu nelegālās izplatības tālejošās sekas negatīvi ietekmē ne tikai konkrēto šo vielu lietotāju, bet arī sabiedrības ekonomiskos, politiskos un kultūras pamatus, un uzskata, ka galvenais izvērtējamā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir sabiedrības drošība.

Tāpat apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis.

14. Lai konstatētu, vai pamattiesību ierobežojums nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, ir jāizvērtē, vai ierobežojums ir sociāli nepieciešams, vai tas atbilst šai nepieciešamībai un ir ar to samērīgs.

14.1. Saskaņā ar Ārstniecības likuma 5. pantu ikvienam ir pienākums rūpēties un katrs ir atbildīgs par savu, tautas, savu tuvinieku un savā apgādībā esošo personu veselību. Narkotisko un psihotropo vielu lietošana ir pretrunā ar šo pienākumu. Kā norāda Narkoloģijas valsts aģentūra, narkotisko un psihotropo vielu lietošana bez medicīniskām indikācijām, neievērojot ārsta rekomendētās lietošanas devas un termiņus, rada iespēju attīstīties pārmērīgai šo vielu lietošanai, bet, turpinot to, var rasties atkarība, kas ir hroniska slimība un veidojas daudz ātrāk nekā alkohola atkarība. Narkotisko un psihotropo vielu atkarība ir riska faktors saslimšanai ar HIV, C un B hepatīta infekciju, un tā bieži noved pie narkotisko un psihotropo vielu pārdozēšanas, kas var beigties letāli (*sk. lietas 2. sējuma 132. lpp.*).

Papildus šīm jau minētajām indivīda veselībai un dzīvībai bīstamajām sekām narkotiskās un psihotropās vielas nopietni ietekmē arī cilvēka uzvedību, smadzeņu darbību un vispārējo veselības stāvokli. Pat marihuānas lietošana, lai gan marihuānu mēdz uzskatīt par „vieglu” narkotiku, var radīt nopietnas un neatgriezeniskas smadzeņu patoloģijas. Pēc Oksfordas universitātes fizioloģijas profesores Grīnfīldas (*Greenfield*) novērojumiem, marihuānas lietošana rada ne tikai eiforiju, bet bieži izraisa arī satraukumu, paniku un paranoju (*sk.: Grīnfīlda S. Marihuāna un smadzenes // Diena, 2002. gada 2. janvāris, 2. lpp.*).

Satversmes tiesa nepiekrīt pieteicējas un arī krimināltiesību zinātnē (*sk., piem.: Ashworth A. Principles of Criminal Law. Fourth Edition. – Oxford: Oxford University Press, 2003, pp. 53 – 54*) izteiktajam viedoklim, ka narkomānija skar vienīgi pašu narkotisko un psihotropo vielu lietotāju un ka tāpēc kriminālatbildības noteikšana par to nav pieļaujama. Faktiski narkomānija skar visu sabiedrību. Īpaši smagas ciešanas narkotisko un psihotropo vielu lietotāji sagādā saviem tuviniekiem.

Narkotisko un psihotropo vielu lietošanas sekas ir daudz bīstamākas nekā tabakas un alkohola lietošanas sekas. Narkotisko un psihotropo vielu iegādei parasti nepieciešami lielāki materiālie līdzekļi nekā tabakas un alkohola iegādei. Daudzas no narkotiskajām un psihotropajām vielām atkarīgas personas

nav darbaspējīgas. Cenšoties iegūt līdzekļus narkotisko un psihotropo vielu iegādei, šādas personas nereti izdara noziedzīgus nodarījumus. Saskaņā ar Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra ziņām visbiežāk narkotisko un psihotropo vielu lietotāji izdara zādzības un laupīšanas (*sk. lietas 4. sējuma 116. lpp.*). Tāpēc Satversmes tiesa, nenoliedzot citu apreibinošo vielu lietošanas bīstamību, uzskata par nepamatotu pieteicējas viedokli, ka narkotisko un psihotropo vielu lietošana būtu jāregulē tām pašām tiesību normām, kas regulē tabakas izstrādājumu un alkohola lietošanu.

Narkotiku kontroles un narkomānijas ierobežošanas valsts programmas 2004. – 2008. gadam projekta kopsavilkumā norādīts, ka vairums narkomānijas upuru ir jauni cilvēki un šis fakts atstās būtisku iespaidu uz Latvijas sabiedrības veselības stāvokli nākotnē un valsts turpmāko kopējo sociālo un ekonomisko attīstību. No narkotiskajām un psihotropajām vielām atkarīgo personu ārstēšana ir smaga, ilgstoša un prasa lielas izmaksas (*sk. lietas 1. sējuma 212. lpp.*). Ņemot vērā narkomānijas izplatību valstī un tās īpašo bīstamību, likumdevējam ir tiesības noteikt atšķirīgus ierobežojumus narkotisko un psihotropo vielu aprītei.

Līdz ar to izvērtējamais pamattiesību ierobežojums ir sociāli nepieciešams, jo indivīda veselībai piemīt ne vien personiska, bet arī sociāla vērtība.

14.2. Saskaņā ar Krimināllikuma 35. panta otro daļu kriminālatbildības noteikšanas un soda mērķis ir ne tikai sodīt vainīgo personu, bet arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Vispārējā prevencija ir svarīgs apstrīdētās normas aspekts. Var piekrist pieteicējas pārstāvja uzskatam, ka tādas personas, kurām jau ir izveidojusies atkarība, kriminālsoda draudi vien neatturēs no narkotisko un psihotropo vielu lietošanas. Taču indivīdus, kas vēl nav kļuvuši atkarīgi no narkotiskajām un psihotropajām vielām, šādi draudi varētu motivēt neuzsākt šo vielu lietošanu vai atteikties no tās.

Likumdevējs papildinājis Krimināllikumu ar apstrīdēto normu, lai nošķirtu narkotisko un psihotropo vielu lietotāju atbildību no šo vielu izplatītāju atbildības. Pirms tam visus, arī narkotisko un psihotropo vielu lietotājus, kuriem nebija nolūka šīs vielas realizēt, sodīja saskaņā ar 253. panta pirmo daļu – par narkotisko un psihotropo vielu neatļautu izgatavošanu, iegādāšanos, glabāšanu, pārvadāšanu vai pārsūtīšanu. Par šo nodarījumu bija paredzēta brīvības atņemšana uz laiku no diviem līdz septiņiem gadiem. Papildinot Krimināllikumu ar 253.² pantu, sankcijas par darbībām ar narkotiskajām un psihotropajām vielām nelielā apmērā bez nolūka tās realizēt tika ievērojami mīkstinātas.

Pieteicējas uzskats, ka kriminālatbildības noteikšana par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu ir vērtējamā pret slimu cilvēku, nav pamatots vairāku iemeslu dēļ.

Pirmkārt, indivīds tiek saukts pie administratīvās un pēc tam pie kriminālatbildības nevis tāpēc, ka viņš ir no šīm vielām atkarīgs, bet par narkotisko vai psihotropo vielu lietošanu, tas ir, gadījumos, kad šādu vielu esamību viņa organismā apstiprina ekspertīze. Pieteicējas atsaukšanās uz spriedumu lietā „*Robinson v. California*” nav pamatota, jo Satversmes tiesas izvērtējamā apstrīdētā norma un tās piemērošanas prakse atšķiras no ASV Augstākās tiesas izvērtētās un par nekonstitucionālu atzītās tiesību normas un tās piemērošanas prakses. Kalifornijas štata tiesa zvērinātajiem paskaidroja, ka saskaņā ar likumu apsūdzēto var notiesāt pat tad, ja viņi netic liecībām, ka viņš lietojis narkotikas, un pierādot vienīgi to, ka viņš ir atkarīgs no šīm vielām.

Otrkārt, vērā ņemams ir likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” sagatavošanas laikā izteiktais viedoklis, ka narkotisko un psihotropo vielu lietošana saistīta ar šo vielu iegādāšanos un glabāšanu, par ko kriminālatbildība paredzēta tajā pašā Krimināllikuma pantā (*sk. lietas 2. sējuma 183. lpp.*). Tāpēc nebūtu loģiski, ja par neatļautu narkotisko un psihotropo vielu iegādāšanos vai glabāšanu ir paredzēta kriminālatbildība, bet, kad indivīds tiek notverts, tās lietojot, vai tiek konstatēts, ka šīs vielas ir lietotas, viņam šī atbildība nedraud.

Tātad kopumā izvērtējamais pamattiesību ierobežojums atbilst tā sociālajai nepieciešamībai – mazināt narkomānijas un tās bīstamo seku izplatību.

14.3. Viens no būtiskākajiem nosacījumiem pamattiesību ierobežojuma atzīšanai par attaisnojamu ir tā samērīgums ar sociālo nepieciešamību, kuras dēļ tas noteikts. Tas nozīmē, ka ir jāizvērtē, vai sabiedrības ieguvums no apstrīdētās normas izdošanas ir lielāks par kaitējumu indivīda pamattiesībām. Valstij indivīda tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ir maksimāli jāievēro un jāaizsargā, un iejaukšanās attaisnojama tikai stingri noteiktos gadījumos, kad to prasa īpaši svarīgas sabiedrības intereses.

Izvērtējot apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesa noskaidroja vairākus apstākļus.

Pirmkārt, kriminālatbildība par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma paredzēta vienīgi tad, ja tā izdarīta atkārtoti gada laikā. Saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 46. pantu par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu pirmo reizi personu sauc pie administratīvās atbildības un uzliek naudas sodu līdz 75 latiem vai piemēro administratīvo arestu uz laiku līdz 15 diennaktīm. Ja indivīds ir administratīvi sodīts par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu, viņam ir iespēja izvērtēt savu rīcību un turpmāk atteikties no šo vielu lietošanas.

Otrkārt, ja arī tiek konstatēts, ka persona atkārtoti gada laikā bez ārsta nozīmējuma lietojusi narkotiskās un psihotropās vielas, pastāv vairākas iespējas atbrīvot šo personu no kriminālatbildības vai soda izciešanas. Piemēram, tā kā apstrīdētajā normā paredzētais nodarījums ir kriminālpārkāpums, prokurors saskaņā ar Krimināllikuma 58.¹ panta noteikumiem personu var nosacīti atbrīvot no kriminālatbildības, ja, ņemot vērā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, apsūdzēto raksturojošas ziņas un citus lietas apstākļus, iegūta pārlicība, ka apsūdzētais turpmāk neizdarīs noziedzīgus nodarījumus. Šādā gadījumā prokurors personai ar tās piekrišanu var uzlikt par pienākumu ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko

vielu vai citas atkarības. Kā liecina Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras sniegtā informācija, prokurori vairākkārt pieņēmuši lēmumu izbeigt krimināllietu par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma (*sk. lietas 4. sējuma 115. lpp.*).

Saskaņā ar Krimināllikuma 59. panta ceturto daļu, izskatot lietu, tiesa var personu atbrīvot no soda izciešanas, ja tā izdarījusi kriminālpārkāpumu alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības dēļ un piekritusi no šīs atkarības ārstēties. Sods izpildāms, ja persona tiesas noteiktajā laikā nav uzsākusi ārstēšanos vai pēc tam izvairījies no ārstēšanās.

Treškārt, pieteicēja un viņas pārstāvis uzskata, ka no narkotiskajām un psihotropajām vielām atkarīgās personas nevis jāsoda, bet piespiedu kārtā jāārstē. Tomēr, kā liecina narkologu atzinumi, bez indivīda paša gribas izpausmes un aktīvas iesaistīšanās ārstēšanās procesā pozitīvus rezultātus faktiski nav iespējams sasniegt. Piespiedu ārstēšana ir pieļaujama vienīgi attiecībā uz nepilngadīgām personām. Pretēji pieteicējas pārstāvja apgalvojumam, šāda ārstēšana Latvijā tiek veikta par valsts budžeta līdzekļiem saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 49. panta trešo daļu un Latvijas Republikas Ministru kabineta 2003. gada 16. decembra noteikumiem Nr. 726 „Kārtība, kādā veicama obligātā ārstēšana bērniem, kuriem radušies psihiski vai uzvedības traucējumi alkoholisko dzērienu, narkotisko, psihotropo vai citu apreibinošu vielu lietošanas dēļ, un kārtība, kādā sociālās korekcijas izglītības iestādēs bērniem nodrošināma obligātā ārstēšana no alkohola, narkotisko un psihotropo vielu atkarības”.

Ceturtkārt, tiesa par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma, izvērtējot lietas apstākļus, var piespriest vienu no trim alternatīvajiem sodiem – brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem, piespiedu darbu vai naudas sodu līdz 50 minimālajām mēnešalgām.

Saskaņā ar Latvijas Republikas Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2004. gada 22. oktobrī sniegto informāciju „brīvības atņemšanas iestādēs sodu izcieš divas personas, kuras notiesātas tikai pēc Krimināllikuma 253.² panta pirmās daļas”

(sk. lietas 4. sējuma 118. lpp.). Tas liecina, ka par šo kriminālpārkāpumu indivīdu visvairāk ierobežojošais sods – brīvības atņemšana – tiek piemērots retos gadījumos.

Tādējādi apstrīdētājā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Krimināllikuma 253.² panta pirmajā daļā iekļauto normu „narkotisko un psihotropo vielu lietošana bez ārsta nozīmējuma” par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Endziņš